

Noëlle Pameijer: “Gebruik HGW als inspiratiebron”

Dit is het laatste artikel over het jaarthema *Handelingsgericht werken in de praktijk*. Hoog tijd om Noëlle Pameijer, mede-auteur en bedenker van *Handelingsgericht werken* uitvoerig te spreken en haar 12 vragen voor te leggen. Vragen over de impact van HGW in onderwijsland en hoe HGW zich nu en in de toekomst blijft ontwikkelen. “De rol van de ouders en leerlingen om HGW levend te houden, fascineert me de laatste tijd enorm.” • Petra van de Ree

1) *Jullie boek is alweer een tijd geleden uitgekomen. Kun je iets vertellen over de reacties uit de praktijk?*

“Ja, het gele boek voor schoolteams is uitgekomen in het najaar van 2009. Er is heel veel belangstelling voor. We krijgen veel positieve reacties van directeuren, intern begeleiders en leerkrachten, soms persoonlijke en hartverwarmende reacties. Bijvoorbeeld dat ze nu anders met leerlingen praten of ouders anders benaderen en dat die verandering zo’n positief effect heeft. Ik vind het zelf heel interessant om te zien hoe verschillende professionals er verschillende invullingen aan geven en toch binnen de zeven uitgangspunten blijven. HGW heeft als sterk punt dat het een kader biedt; het geeft ruimte aan persoonlijke invulling. Tegelijkertijd is dat ook de zwakte ervan: iedereen kan er alle kanten mee op. Dan zegt iemand al snel: ik werk al lang handelingsgericht. Hij of zij past dan maar één uitgangspunt toe, terwijl het juist om alle zeven gaat. Anderen vinden het te veel en niet haalbaar, maar dan blijkt dat ze het zwaarder oppakken dan nodig is of dat ze te snel gaan. Die zeven uitgangspunten, die zijn het houvast.”

2) *We hebben dit jaar op verschillende manieren in dit tijdschrift aandacht besteed aan HGW in de praktijk. Wat vind je daarvan?*

“Dat vind ik natuurlijk geweldig! Die vier artikelen heb ik met extra belangstelling gelezen, het is ook een vorm van feedback naar ons toe. Wat spreekt mensen aan en wat doen ze ermee? Wat ik zo leuk vond in het artikel van Marion Visser (TvRT 2011-01) is dat je merkt dat ze de uitgangspunten van HGW heel goed kent, erover heeft nagedacht en ermee geëxperimenteerd heeft. Dat geeft mij de bevestiging dat de essentie van HGW goed overdraagbaar is. Zij hanteert het als een kader van wenselijk naar haalbaar: dit is wat er vanuit de theorie zou moeten gebeuren en dit is wat voor mij in mijn praktijk haalbaar is. Zo gebruikt ze HGW als een spiegel, een werkwijze om je eigen manier van werken er naast te leggen en aan te scherpen. Die persoonlijke vertaling zag ik ook terug in het interview met Loes Wijburg (TvRT 2011-02). Ook zij haalt de aspecten die haar aanspreken eruit en weet dat heel helder te vertalen naar HGW voor de remedial teacher. Haar suggestie voor een achtste uitgangspunt vond

ik interessant. Ze heeft gelijk dat *systematisch evalueren* in HGW thuis hoort. Kennelijk hebben we dat niet duidelijk genoeg gemaakt. Ik denk nu niet zozeer aan een achtste uitgangspunt, maar aan het uitbreiden van het zesde uitgangspunt, doelgericht werken. Dat wordt dan: *doelgericht werken en systematisch evalueren*. Wat ik sterk vond in het interview met Henk Logtenberg (TvRT 2011-03) is hoe hij kinderen als informatiebron benut; dat is goed doordacht en uitgewerkt. Dit zijn mooie voorbeelden van mensen die bij de toepassing van HGW dichtbij de uitgangspunten blijven. Ze gebruiken het als een inspiratiebron en geven er een eigen persoonlijke invulling aan. Die ruimte is er. Zolang ze alle zeven maar in de gaten houden en niet tegen één of meer uitgangspunten in gaan.”

3) Hoor je ook klachten over HGW?

“Ja zeker! Heel terechte, maar soms ook onterechte. De terechte bezwaren noteer ik, daar denk ik over na, die bespreek ik met collega's en dan overweeg ik of een herziening op dat punt nodig is. Maar ook de onterechte klachten neem ik serieus, want kennelijk roepen we die op. Soms zijn het misverstanden: men heeft zich er niet in verdiept, iets gehoord of gezien en daar meteen een negatief oordeel aan gekoppeld. Daar *ben* ik misschien niet verantwoordelijk voor, maar ik *voel* me er toch wel verantwoordelijk voor. Uiteraard zijn er mensen die HGW vreselijk vinden, dat is hun goed recht. Sommigen associëren het vooral - of soms zelfs alleen - met formulieren, papieren tijgers, onnodige administratie en bureaucratie. Maar dat is maar één aspect; één van de zeven uitgangspunten. En dat is dus per definitie niet handelingsgericht. Het is juist zo belangrijk om de samenhang tussen de uitgangspunten te ervaren en dat laatste uitgangspunt – systematiek en transparantie – als een ondersteuning of geheugensteun te ervaren. Maar dat gebeurt pas als je ermee geworsteld hebt en je onze formulieren hebt aangepast en 'eigen' of 'passend' hebt gemaakt. Soms is zo'n bezwaar te herleiden naar de introductie van HGW, dat is dan gebracht in de trant van: 'we gaan (of moeten!) nu weer iets nieuws doen' (alsof ze het niet goed deden!). En dan begint zo'n trainer meteen met de formulieren 'groepsoverzicht' en 'groepsplan'. Dat is natuurlijk vragen om problemen. Want het gaat om de inhoud van je dagelijkse werk, om goed onderwijs en omgaan met verschillen. En om hoe je als onderwijsprofessional in je vak staat, hoe je omgaat met collega's, leerlingen en ouders.”

4) Wat is volgens jou de kracht van HGW?

“HGW geeft houvast. Professionals in het onderwijs hebben sterke behoefte aan een kapstok. Bijvoorbeeld bij gesprekken met ouders en leerlingen: wat vraag ik en waarom vraag ik dat? Wat zeg ik en waarom zeg ik dat? Wat is het doel van dit gesprek? Hoe check ik of dat me is gelukt? HGW geeft ze dus die houvast. Dat is ook wat we gehoopt hadden, dat 'HGW op de werkvloer leeft', dat het betekenis heeft en zinvol is, dat mensen er wat aan hebben. Want HGW kost ze tijd en energie, maar het levert ook wat op. Waar onze zorg ligt is dat het voor sommige begeleiders alleen maar draait om groepsoverzichten en -plannen. En die zorg deel ik samen met Tanja van Beukering en Sonja de Lange (co-auteurs HGW), maar ook trainers die HGW-cursussen geven. Mensen duiken dan meteen die formulieren in, terwijl ze nog geen notie hebben van wat de onderwijsbehoeften zijn, hoe je die formulieren invult en *waarom* je dat überhaupt zou doen. Ze hebben nog niet geoefend met kindgesprekken om zicht te krijgen op wat een kind nodig heeft

om een specifiek doel te kunnen behalen. Ze hebben ouders nog niet gevraagd naar tips en ze hebben nog niet gericht geobserveerd vanuit een vraag als: 'wanneer lukt het mij of de leerling wel om ...?'. En als ik dan vraag 'waarom doe je dat?' en het antwoord is 'omdat het moet', dan loopt die implementatie dus niet goed. Als HGW niet leeft - of alleen maar weerstand geeft - dan heeft het geen zin, stop er dan maar mee. Een formulier is maar een hulpmiddel om de inhoud te ondersteunen; het mag nooit een doel op zich zijn. Daarom staat het als uitgangspunt ook helemaal achteraan. In het gele boek staat telkens weer: verdiep je erin, maak keuzes, oefen en experimenteer, evalueer, stel bij, maak je eigen...”

5) Voorzien die formulieren misschien in een behoefte? Ik denk even in termen van verantwoording van de zorgplicht, opbrengstgericht werken.

“Ja, misschien wel. Toch zouden die formulieren eigenlijk alleen maar moeten functioneren als ondersteuning. Professionals zouden ze als inspiratiebron en geheugensteun moeten zien en zelf naar eigen behoefte bewerken. Een leerkracht vertelde me onlangs dat zij de evaluatie niet goed kwijt kon in 'haar groepsplan' en dat ze daar een oplossing voor had bedacht in de vorm van een logboekje. Die bijstelling gaat ze nu in een cyclus uitproberen in haar groep. Kijk, dat is nou precies de bedoeling: dat zo'n formulier mensen aanzet tot bewust worden van wat ze doen en waarom. Ook al is het nog niet perfect, dat maakt niet uit, dat zal het waarschijnlijk nooit worden. Werk ermee, bespreek het met collega's, leer van en met elkaar, stel het bij, zo verbeter je het gaandeweg. Uiteindelijk draait het om het omgaan met verschillen: voor de hele groep streef je in principe dezelfde doelen na en vraag je je af welke leerlingen meer instructie, oefentijd en feedback nodig hebben om daar te komen. En hoe dat te realiseren is op een haalbare manier die past bij hoe jij wilt werken. Hakken in het zand en klagen heeft meestal niet zoveel zin, daarmee verandert doorgaans weinig en met die verschillen zullen we toch om moeten gaan. Laat je horen, denk mee en maak het zo dat het wél bij je past!”

6) Hoe staat het met HGW en remedial teaching?

“Remedial teaching betreft nu vaker remedial teaching in een subgroep in de klas of in een groepje in de eigen praktijk. Ook kinderen leren graag van en met elkaar. Natuurlijk blijft één op één soms noodzaak, met als doel 'bijspijkeren' en dichtbij het onderwijs in de groep blijven (dubbelleren voorkomen) en dat mag niet ten koste gaan van de groepsinstructie. Remedial teachers kunnen naar mijn mening, hun expertise ook inzetten in het basisaanbod. Want hoe beter die basis, ofwel de kwaliteit van het onderwijs aan de groep, hoe minder kinderen uitvallen. Denk maar aan die boot: hoe sterker de boot, hoe minder kinderen eruit vallen. Remedial teachers hebben bij uitstek inhoudelijke expertise over hoe rekenen en lezen zich ontwikkelen, welke vaardigheden vereist zijn. Ze hebben kennis van de leerlijnen en de cruciale momenten waarover kinderen kunnen 'struikelen'. Hoe meer die kennis in de groep komt, hoe beter het basisaanbod is. Tegelijkertijd geldt ook: hoe goed je basisaanbod ook is, er zijn altijd kinderen die meer nodig hebben (of verbreding en verdieping natuurlijk). Ik vind het bemoedigend om te zien dat je de rt'er steeds meer op alle niveaus tegenkomt. Ik hoor vaker over rt'ers die bij de groepsbesprekingen zijn, die meedenken met de groepsleerkracht en de ib'er bij het maken van een groepsplan. De rt'er kan dan pedagogische en didactische tips geven zoals: dat

“Remedial teachers hebben bij uitstek inhoudelijke expertise over hoe rekenen en lezen zich ontwikkelen en welke vaardigheden daarbij vereist zijn”

doel is te hoog gegrepen of te laag, laten we ons richten op verhogen van begrip en automatisering, zo maken we die instructie kwalitatief goed afgestemd op de instructiebehoeften en belangstelling van dit kind. Dat soort kennis. Daarnaast zie ik de rt'er ook steeds vaker in leerlingbesprekingen (of zorgteams) voor de leerlingen in dat hogere segment van de piramide."

7) *De termen Handelingsgericht werken, 1-zorgroute en opbrengstgericht werken zorgen nogal eens voor verwarring. Kun je vertellen hoe jij dit ziet?*

"Het zijn ontwikkelingen die allemaal sterk met elkaar samenhangen. Passend onderwijs, omgaan met verschillen, groepsplannen volgens de 1-zorgroute, HGW, opbrengstgericht werken; het zijn allemaal puzzelstukjes van dezelfde puzzel. Ofwel de puzzel van effectief passend onderwijs. Ze verschillen van elkaar, maar vullen elkaar goed aan. Het is goed om de krachten waar mogelijk te bundelen, maar het is niet goed om ze allemaal op één hoop te gooien, want ze verschillen conceptueel van elkaar. Oké, als ik dichtbij de rt'er blijf... dan begin ik natuurlijk met HGW. Die zeven uitgangspunten kun je op alle niveaus terug laten komen: in de kennismakingsgesprekken met ouders en kind, in een observatie gericht op wisselwerking, in een diagnostisch onderzoek of gesprek, in een plan van aanpak, in het motiveren van een leerling, leerkracht of ouder. Een ieder kan binnen zijn dagelijkse werk met deze uitgangspunten direct aan de slag. Het belangrijkste is dat het leeft. Dat het als het ware in je hoofd en handen zit, of 'in je genen', hoorde ik laatst iemand zeggen. Ofwel dat je die basisattitude hebt. Dat je je als rt'er steeds weer afvraagt: wat is het doel, wie is mijn cliënt, ten dienste van wie of wat werk ik, wanneer kan ik tevreden zijn? Hierbij is de historie van belang. Het blauwe boek *HGW voor de IB* (2006) was gebaseerd op het rode boek over handelingsgerichte diagnostiek (HGD, 2004). Het kreeg aanvankelijk veel meer belangstelling dan verwacht, vooral van ib'ers en rt'ers. Vervolgens gingen ook leerkrachten ermee aan de slag. Met schoolteams hebben we toen één en ander uitgeprobeerd en toen bleek dat dit ook goed werkte, hebben we onze ervaringen in het gele boek voor het schoolteams verwerkt (2009). Het is belangrijk om je te realiseren dat HGW begonnen is vanuit de 'leerlingbegeleiding' - en dat het zich vervolgens heeft uitgebreid naar een visie op goed onderwijs aan een groep en - omdat leerlingen verschillen - aan groepjes leerlingen binnen die groep of aan een individuele leerling."

8) *En toen kwam de 1-zorgroute. Een bedreiging voor HGW?*

"De 1-zorgroute werd in die tijd ontwikkeld door Arjan Clijsen, Wijbrand Gijzen, Sonja de Lange en Gea Spaans (2007). Die route - die eigenlijk 'onderwijs- en begeleidingsroute' zou moeten heten - heeft een andere achtergrond, die komt meer uit de 'schoolbegeleiding'. En is te beschouwen als de structuur. De term zegt het immers al, het is een route. Daarin komt HGW op alle niveaus tot zijn recht. Dat is consistent, sterk en helder uitgewerkt, vind ik. En die route start vanuit de groep. Want je geeft onderwijs aan een groep van dertig leerlingen, niet aan dertig individuele kinderen. Met de ontwikkelaars van de 1-zorgroute is regelmatig overleg, we werken veel samen. Bovendien is Sonja Beukerink medeauteur van het gele boek. Het gaat ons allemaal om de basiskwaliteit van het onderwijs; die moet goed zijn. De 'schoolbegeleiders' kijken vooral vanuit het perspectief van schoolontwikkeling; de leerlingbegeleiders meer vanuit de leerling. Dat is

nu als het ware geïntegreerd, leerling- en schoolbegeleiding zijn samengevoegd in die route. En daarin zie je meer dan de basis: die grote HGW-cyclus voor de hele groep. Het gaat óók over de leerlingbespreking en bovenschoolse ondersteuning. Op al die niveaus werken alle professionals handelingsgericht."

9) *Toen kwam de onderwijsinspectie met opbrengstgericht werken (OGW). Hoe verhoudt zich dat ten opzichte van HGW?*

"OGW legt een sterke nadruk op de leeropbrengsten taal en rekenen. Een prima ontwikkeling, want uit onderzoek blijkt dat OGW de effectiviteit van het onderwijs verhoogt. En één van de principes van HGW is: benut wetenschappelijk onderzoek en beschikbare evidence-based kennis. Zodra je de lat hoog legt en focust op je opbrengsten, gaat de kwaliteit van je onderwijs omhoog. Dat is bekend, dus dat moeten we serieus nemen. Binnen HGW en 1-zorgroute past OGW gewoon bij doelgericht werken en systematisch evalueren: het formuleren van hoge doelen voor de groep, voor enkele subgroepen en voor één of meer individuele leerling en vervolgens evalueren of het gelukt is. Arjan Clijsen, Ad Kappen en ik hebben net een artikel geschreven (in druk, JSW) over hoe je als school vanuit HGW opbrengstgericht kunt werken. Dat was zinvol om meer grip op de relatie tussen HGW en OGW te krijgen. Het is namelijk maar wat je onder opbrengsten verstaat. De aanvankelijke omschrijving van OGW was breed, het ging niet alleen om citoscores; ook welbevinden werd gezien als opbrengst, evenals ouderbetrokkenheid en sociale competenties van leerlingen! Die brede omschrijving van OGW past prima bij HGW. Maar de smalle opvatting waar het - en dan chargeer ik even voor de duidelijkheid - alleen maar gaat om citoscores, waar een groepsoverzicht alleen A's - E's of I's - IV's bevat en een groepsplan alleen instructiebehoeften... Tja, dat is voor ons een te smalle uitwerking. Kinderen zijn meer dan hun Cito en ze hebben meer nodig dan effectieve instructie. Nogmaals, ik chargeer om het scherp te krijgen. HGW en de brede uitwerking van OGW sluiten naadloos op elkaar aan. Je zou kunnen zeggen: OGW is een effectieve manier van doelgericht werken. HGW is breder, de analyse van opbrengsten richt zich bijvoorbeeld niet alleen op de kwaliteit van het onderwijs, maar ook op kenmerken van leerlingen en de mate waarin het gedrag van hun ouders onderwijsondersteunend is. En bij HGW hebben kinderen zowel pedagogische als didactische onderwijsbehoeften om doelen voor taal en rekenen te behalen, maar ook voor opbrengsten als 'leren leren' en sociaalvaardig gedrag."

10) *Het vorige nummer van dit tijdschrift was gewijd aan toetsen. Is de gerichtheid op toetsen een belemmering voor HGW?*

"Als je de score op een toets als het doel van je onderwijs ziet, als het je alleen maar te doen is om de hoeveelheid A- en E-scores, ja, dan is het een belemmering voor HGW. De Cito-toets is echter nooit ontwikkeld voor dat doel; het is slechts een middel om didactische vorderingen vast te stellen en te kunnen vergelijken met landelijke normen. Bij HGW gebruik je een toets doelgericht, om iets te weten te komen zodat je beter kunt handelen dan je zou doen zonder die toets. Het is goed als leerkrachten zich afvragen: wat vraagt deze toets aan vaardigheden en hoe verhoudt dit zich tot de leerlijn, de methode en de leerstof waar ik de komende tijd aan ga werken? Maar het mag niet zo zijn dat die toets vervolgens de inhoud van het onderwijs gaat bepalen. Dat wordt bepaald door

de visie van de school, de referentieniveaus, de leerlijnen die aan de methoden ten grondslag liggen en de methodegebonden toetsen. Ik sprak in oktober vorig jaar een leerkracht van groep 3 over een leerling met forse rekenproblemen. De leerkracht kende de leerlijn en de methode zo goed dat ze exact wist wat er zou gebeuren als zij dit meisje gewoon met de basisgroep zou laten meedraaien. Ze wist dat zij dan in december niet over een bepaald cruciaal leermoment heen zou komen. Ze kon dat voorspellen. De leerkracht: 'Vooral omdat in januari de methode al weer snel doorgaat en dan verliest dit meisje de aansluiting met de groep'. Dus die leerkracht is met haar, samen met een ander meisje, twee keer per week extra gaan oefenen om die overstap voor te bereiden. Dat vond ik een prachtig voorbeeld van bewust en proactief werken. Toen ik dit als een compliment verwoordde, zei ze dat ze de rt-opleiding had gedaan. En toen ik haar in januari belde, vertelde ze dat het haar was gelukt. Voor beide meisjes!"

11) *Maar wat vind je nu van de extreme focus op de eindtoets?*

"Voor scholen betekent dit dat je heel sterk moet staan in je visie op goed onderwijs en dat je de Cito-toets als middel ziet en niet als doel. En dat je met VO-scholen afsprekt dat het advies van de leerkracht bindend moet zijn als dat hoger is dan dat van de Cito. En misschien ook wel als de Cito hoger is dan het leerkrachtadvies. Op deze manier geef je leerlingen de meeste kans. Je moet er wel rekening mee houden dat sommige ouders en scholen kinderen flink laten oefenen waardoor de uitkomsten minder betrouwbaar zijn. Mooi hoe Ebelien Nieman (TVRT 2011 - 04) beschrijft hoe je breder naar de uitslag op een toets kunt kijken en hoe je die kunt analyseren. Dat je ook (samen met een kind) een toets kunt analyseren die nog moet komen en vervolgens samen kunt besluiten wat te doen zodat de kans van slagen hoog is. Daarmee past ze een aantal uitgangspunten van HGW toe. Scholen staan erg onder druk en het is de kunst om dichtbij je schoolbeleid te blijven. Vanuit de inspectie is men – terecht - gericht op opbrengsten. Maar geef vanuit je schoolbeleid aan waaruit die opbrengsten bestaan. Mensen vragen me wel eens waarom HGW niet in het inspectiekader is opgenomen. Dat is simpel. Het ministerie heeft OGW verplicht gesteld, HGW niet. Eigenlijk ben ik daar blij om, want zo kunnen scholen zelf een bewuste keuze voor HGW maken. En dan kunnen ze die bredere opvatting van OGW mooi integreren. Op deze manier puzzelen ze in plaats van dat ze stapelen. In de smalle opvatting van opbrengstgericht werken verworden de toetsen tot doel. Daar kun je als school natuurlijk voor kiezen, maar dat gaat wringen met HGW als je daar ook voor hebt gekozen."

12) *HGW. Waar staan we over vijf jaar? Wat is er dan gebeurd? Hoe ziet jouw droomschool er dan uit?*

"Ah, de droomvraag. Leuk! Dan zit HGW in het hoofd en het handelen van leerkrachten, ib'ers, rt'ers en directie. Maar sommige onderdelen óók in die van de leerlingen en hun ouders. Dat is waar ik nu geïnspireerd door ben: dat kinderen en ouders ons kunnen helpen herinneren om handelingsgericht te blijven werken. Hoe ik aan dit idee kom? Ik zie sommige scholen heel enthousiast beginnen met HGW en dan verwateren sommige aspecten ervan na verloop van tijd. Maar als leerlingen en ouders weten hoe en waarom de school werkt en zij hier positieve ervaringen mee hebben, dan kunnen zij ons helpen HGW levend te houden. Zo vertelde een leer-

kracht me onlangs dat hij nieuw was op een school die vorig jaar HGW had geïntroduceerd. In zijn eerste week sprak hij twee keer een kind aan op zijn gedrag. De kinderen zeiden: 'Zullen we een kindplan maken?' De leerkracht vroeg hen wat dat was en ze vertelden over de leerkracht van vorig jaar. Hij had dat met hen gemaakt en het werkte. De nieuwe leerkracht heeft dat toen bij zijn collega nagevraagd en heeft er toen twee gemaakt. Dat bleek heel zinvol; die twee leerlingen hadden simpele en effectieve oplossingen aangedragen. Dit voorbeeld heeft me aan het denken gezet: leerlingen kunnen ons ondersteunen bij de implementatie van HGW!

En dat geldt ook voor ouders. Neem het voorbeeld van de ouder van een dyslectisch kind, die in het begin van het jaar tegen de nieuwe leerkracht zei: 'Ik heb nog geen uitnodiging gehad voor een kennismakingsgesprek. Dat heb ik andere jaren wel gehad en dat waren zinvolle gesprekken. Daarin bespraken we de doelen voor het komende half jaar. Bovendien stemden we onze aanpak op elkaar af en wisselden we tips uit en kreeg ik als ouder extra huiswerk en oefeningen mee'. Ook zo'n ouder houdt – vanuit een positieve betrokkenheid bij het onderwijs aan haar kind – HGW levend. Bovendien levert het een flinke uitbreiding van de effectieve leer- en oefentijd voor deze leerling, maar dat terzijde. In mijn droom over een HGW school streven alle betrokkenen dus een gemeenschappelijk doel na. Allemaal vanuit hun eigen rol en verantwoordelijkheid. Ze zijn samen constructief op weg en hebben oog voor elkaars krachten en kansen. Dus gaan we door met de ontwikkeling van HGW, nu ook gericht op de rol van ouders en leerlingen daarbij!"

'Leerlingen en ouders kunnen ons ondersteunen bij de implementatie van HGW!'